

הלכות חמץ ומצה פרק ז

פרק ז

סיפור יציאת מצרים ד' כוסות ושאר סדר הלילה

מצוות סיפור יציאת מצרים

מבוא לחלק זה: עיקר חלק זה מבוסס על המכילתא ועל המשנה. ההבדל הגדול הוא שבמשנה יש מעין 'הגדה של פסח', כלומר סדר עשיית המצוות. ואילו רבינו חילק בפירוש את 'סדר עשיית מצוות אלה', שהוא פרק ח, מפרק זה. שבו ניסה לסדר את ה'מצוה'

סיפור יציאת מצרים

א.
מקור המצוה

מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, בליל חמישה עשר בניסן, שנאמר "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" (שמות י"ג), כמה שנאמר "זכור את יום השבת" (שמות כ"ז).

מקור זמנה

ומניין שביליל חמישה עשר? תלמוד לומר "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה י"י לי בצאתי ממצרים" (שמות י"ג) - בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים - חייבין לספר ביציאת מצרים.

וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו - הרי זה משובח:

הודעה לפי דעתו של בן

ב.

מצוה להודיע לבנים, ואפילו לא שאלו, שנאמר "והגדת לבנך".

לפי דעתו של בן אביו מלמדו.

כיצד? אם היה קטן או טיפש - אומר לו, "בני, כולנו היינו עבדים, כמו שפחה זו או כמו עבד זה, במצרים, ובלילה הזה פדה אותנו הקדוש ברוך הוא ויצאנו לחירות".

ואם היה הבן גדול וחכם - מודיעו מה שאירע לנו במצרים, וניסים שנעשו לנו על ידי משה רבינו, לפי דעתו של בן:

השינוי והשאלה

ג.

וצריך לעשות שינוי בלילה הזה, כדי שיראו הבנים וישאלו, ויאמרו, "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" עד שישב להם ויאמר להם, "כך וכך אירע וכך היה".

וכיצד משנה? מחלק להן קליות ואגוזין, ועוקרין השולחן מלפניהן קודם שיאכלו, וחוטפין מצה זה מיד זה, וכיוצא בדברים האלו.

אין לו בן - אשתו שואלתו.

אין לו אשה - שואלין זה את זה, "מה נשתנה הלילה הזה", ואפילו היו כולם חכמים.

היה לבדו - שואל לעצמו, "מה נשתנה הלילה הזה":

ד.

וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח.

כיצד? מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו: כופרים, וטועים אחר ההבל, ורודפין עבודה זרה. ומסיים בדת האמת, שקירבנו הקדוש ברוך הוא לו, והבדילנו מן התועים, וקירבנו לייחודו.

וכן, מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים, וכל הרעה שגמלנו, ומסיים בניסים ונפלאות שנעשו לנו, ובחירותנו,

והוא שידרוש מ"ארמי אוֹבֵד אֲבִי" (דברים כ"ו:ה') עד שיגמור כל הפרשה.

וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו - הרי זה משובח:

ה.

כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמישה עשר - לא יצא ידי חובתו, ואלו הן, פסח, מצה, ומרור.

פסח - על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר "ואמרתם זבח פסח וכו'" (שמות י"ב, כ"ז).

מרורים - על שם שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים.

מצה - על שם שנגאלו.

ודברים האלו כולן הן הנקראין "הגדה":

דרך חירות - הסיבה וד' כוסות

ו.

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משיעבוד מצרים, שנאמר "ואותנו הוציא משם" (דברים ו':כ"ג).

ועל דבר זה ציוה בתורה "וזכרת כי עבד היית" (דברים ה':י"ד) - כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחירות ונפדייתה:

הסיבה

ז.

לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה - צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות.

ארבע כוסות

וכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים - חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פחות מהן. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה - לא יפחתו לו מארבעה כוסות. שיעור כל כוס מהן רביעית:

דיני הסיבה

ח.

אפילו עני שבִּישְׂרָאֵל לא יאכל עד שיסב. אשה - אינה צריכה הסיבה. ואם אשה חשובה היא - צריכה הסיבה. ובן אצל אביו, והשמש בפני רבו - צריכין הסיבה. אבל תלמיד בפני רבו - אינו מיסב, אלא אם כן נתן לו רבו רשות. והסיבת ימין - אינה הסיבה. וכן, המיסב על ערפו או על פניו - אין זו הסיבה. ואמתי צריכין הסיבה? בשעת אכילת כזית מצה, ובשתיית ארבע כוסות האלו.

ושאר אכילתו ושתייתו, אם הסב - הרי זה משובח, ואם לאו - אינו צריך:

דיני ד' כוסות

ו.

ארבע כוסות אלו - צריך למזוג אותן, כדי שתהיה שתייה עריבה, הכל לפי היין, ולפי דעת השותה.

ולא יפחות בארבעתן מרביעית יין חי.

שתה ארבע כוסות אלו מיין שאינו מזוג - יצא ידי ארבע כוסות, ולא יצא ידי חירות.

שתה ארבע כוסות מזוגין בבת אחת - יצא ידי חירות, ולא יצא ידי ארבע כוסות.

ואם שתה מכל כוס מהן רובו - יצא:

י.

כל כוס וכוס מארבע כוסות האלו, מברך עליו ברכה בפני עצמו.

וכוס ראשון - אומר עליו קידוש היום.

כוס שני - קורא עליו את ההגדה.

כוס שלישי - מברך עליו ברכת המזון.

כוס רביעי - גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר.

ובין הכוסות האלו, אם רצה לשתות - שותה.

בין שלישי לרביעי - אינו שותה:

י.א.

החרוסת מצוה מדברי סופרים, זכר לטיט שהיו עובדין בו במצרים.
וכיצד עושין אותה? לוקחין תמרים או גרוגרות או צימוקים וכיוצא בהן,
ודורסין אותן, ונותנין לתוכן חומץ, ומתבלין אותן בתבליים כמו טיט בתבן,
ומביאין אותה על השולחן בליל הפסח:

מרור

י.ב.

אכילת מרור - אינה מצוה מן התורה בפני עצמה, אלא תלויה היא באכילת
הפסח, שמצות עשה אחת לאכול בשר הפסח על מצה ומרורים.
ומדברי סופרים לאכול המרור לבדו בלילה זה אפילו אין שם קרבן פסח:

י.ג.

מרורים האמורים בתורה הן החזרת והעלשים והתמכה והחרחבינה והמרור,
כל אחד מחמשת מיני ירק אלו נקרא מרור.
ואם אכל מאחד מהן או מחמשתן כזית - יצא.
והוא שיהיו לחין.
ויוצאין בקלח שלהן אפילו יבש.
ואם שלקן או כבשן או בישלן - אין יוצאין בהן: